

Lagutskottets yttrande

1988/89:LU1 y

Vidareförsäljning av konst

1988/89
LU1 y

Till kulturutskottet

Kulturutskottet har beslutat bereda lagutskottet tillfälle att yttra sig över motionerna 1987/88:Kr222 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) såvitt avser yrkande 2, 1987/88:Kr242 av Olof Johansson m.fl. (c) såvitt avser yrkande 9, 1987/88:Kr309 av Oskar Lindkvist och Maj Britt Theorin (s) och 1987/88:Kr310 av Alexander Chrisopoulos (vpk).

I motion Kr222 begärs att en avgift skall införas på yrkesmässig andrahandsförsäljning av konst i syfte att stödja bildkonsten och bildkonstnärerna. Motionärerna i motion Kr242 yrkar att frågan om ekonomiskt stöd till skapande konstnärer genom uttag av avgift vid andrahandsförsäljning av konst skall utredas. Även i motion Kr309 begärs utredning om ett fondsystem som skall finansieras genom avgift på andrahandsförsäljning av konst och som skall utnyttjas för stöd åt konstnärerna. Motionärerna i motion Kr310 yrkar att riksdagen skall föreläggas förslag till ekonomiskt stöd åt de sämst ställda konstnärerna, finansierat genom en särskild skatt på andrahandsförsäljning av konst.

Motionsyrkandena har remissbehandlats, varvid yttranden inkommit från riksskatteverket, statens konstmuseer, statens kulturråd, konstnärsnämnden, statens konstråd, upphovsrättsutredningen (Ju 1976:02), Stockholms handelskammare, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS), Sveriges allmänna konstförening, Sveriges konst- och antikhandlareförening, Konstnärernas allmänna fackförbund, Aktiebolaget Stockholms auktionsverk, Aktiebolaget Bukowski-auktioner, Beijers auktioner/Scandinavian Art & Antiques Aktiebolag samt Svenska föreningen för upphovsrätt.

Lagutskottet har beslutat att avge yttrande och får anföra följande.

Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk ger den som skapat ett sådant verk en tidsbegränsad rätt att ekonomiskt utnyttja det och ett visst ideellt betonat inflytande över hur och i vilka sammanhang verket används. För att ensamrätten skall skyddas krävs att verket har ett visst mått av självständighet och originalitet eller vad man brukar kalla verkshöjd. Det krävs däremot inte att verket har något kvalitetsmässigt värde i litterärt eller konstnärligt hänsende. Även litterärt eller konstnärligt undermåliga alster skyddas. Begreppen litterärt och konstnärligt verk i lagen är mycket vidsträckta. Som konstnärliga verk räknas sålunda i princip alla former för skapande i syfte att nå en konstnärlig verkan, t.ex. genom bild,

rörelse eller toner. Till denna grupp hör bl.a. målningar, alster av bildhuggarkonst, sceniska verk, musikaliska kompositioner samt filmverk.

1988/89:LU1 y

De rättigheter upphovsrättslagen ger gäller under en tid av 50 år, i allmänhet räknat från upphovsmannens död.

Upphovsmannens rätt att ekonomiskt utnyttja verket innefattar en principiell ensamrätt att framställa exemplar av verket och göra verket tillgängligt för allmänheten t.ex. genom att bjuda ut exemplar av verket till försäljning, uthyrning eller utlåning eller på annat sätt sprida det bland allmänheten (spridningsrätt) eller genom att framföra eller visa det offentligt. I vissa avseenden är emellertid ensamrätten inskränkt av hänsyn till allmänna eller enskilda intressen. Sålunda gäller beträffande litterära och musikaliska verk att exemplar av verket som utgivits med upphovsmannens tillstånd fritt får spridas vidare och visas offentligt. På samma sätt får exemplar av konstverk som upphovsmannen givit ut eller överlåtit spridas vidare eller visas offentligt. Med stöd av de angivna reglerna kan således exempelvis utgivna litterära verk fritt lånas ut från bibliotek och konstverk som upphovsmannen sålt säljas vidare.

Som framgår av redogörelsen ovan innebär upphovsrättslagen att upphovsmannen inte längre förfogar över spridningsrätten beträffande exemplar av konstverk sedan han väl låtit exemplaret komma i omlopp bland allmänheten. Han saknar med andra ord möjlighet att disponera över verket efter första överlåtelsen och kan då inte betinga sig någon ersättning vid vidareförsäljning. Inte heller övriga nordiska länder ger upphovsmannen någon rätt vid vidare spridning. I Norge gäller dock sedan 1948 en särskild lag som föreskriver att en procentuell avgift på försäljningssumman skall erläggas vid all offentlig försäljning av konstverk. Inkomsterna tillförs en särskild fond. Avgifterna är inte någon upphovsrättslig ersättning, vilket bl.a. innebär att avgiftsplikten inte är kopplad till skyddstiden för verket i fråga. I flera andra länder i Europa innefattar däremot upphovsrätten också en rätt till ersättning när originalexemplar av konstverk försäljs i andra hand. En sådan rätt, som brukar kallas droit de suite, finns i bl.a. Belgien, Frankrike, Förbundsrepubliken Tyskland och Ungern.

Den upphovsrättsliga lagstiftningen i Sverige bygger liksom motsvarande lagar i Danmark, Finland och Norge på internationella konventioner som syftar till att ge upphovsmän och andra rättighetshavare skydd oberoende av nationalitetsgränser. Den viktigaste av dessa är Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk som kom till 1886 och som sedan dess reviderats åtskilliga gånger. Bernkonventionen bygger på två huvudprinciper. Den ena är att varje konventionsstat skall ge upphovsmän från de andra konventionsstaterna samma skydd som sina egna medborgare. Den andra huvudprincipen är att en konventionsstat skall ge de övriga staternas upphovsmän ett visst i konventionen närmare angivet minimiskydd. Droit de suite ingår inte i detta minimiskydd men Bernkonventionen ger konventionsstaterna möjlighet att i sin nationella lagstiftning införa en sådan rättighet. Om droit de suite finns i nationell lagstiftning gäller inte den förstnämnda huvudprincipen om likabehandling. I stället föreskriver konventionen att möjligheten för upphovsmännen att åtnjuta droit de suite bara gäller i förhållandet mellan stater som har regler härom i sin lagstiftning.

Sverige har liksom ett mycket stort antal andra länder, däribland så gott som samtliga europeiska stater, anslutit sig till Bernkonventionen.

Den svenska upphovsrättslagstiftningen är sedan år 1976 föremål för en allmän översyn av upphovsrättsutredningen. Utredningen bedriver sitt arbete etappvis och har hitintills avlämnat sex förslag till lagstiftningsåtgärder. Under den nu pågående etappen av arbetet kommer utredningen att ta upp frågor om bl.a. upphovsmännens rätt till ersättning vid utlåning av litterära verk från bibliotek (bibliotek ersättning) och vid offentlig visning av konst (visningsersättning). Även i övriga nordiska länder pågår liknande utredningsarbete. Den danska upphovsrättsutredningen framlade år 1986 ett förslag om att konstnärer skulle ha s.k. følgeret, dvs. droit de suite, vid yrkesmässig vidareförsäljning av upphovsrättsligt skyddade verk. Förslaget har ännu inte lett till lagstiftning.

Också inom EG och WIPO (World Intellectual Property Organization) har frågan om droit de suite uppmärksamats. För EG:s vidkommande har sedan år 1977 arbete pågått i syfte att få till stånd en harmonisering av medlemsländernas lagstiftning i detta hänseende. Några konkreta resultat av arbetet föreligger dock hitintills inte. Från WIPO:s sida har ett förslag till riktlinjer för regler om droit de suite framlagts, vilka bygger helt på upphovsrättsliga grunder. Det innebär bl.a. att ersättningsrätten är en personlig förmån för upphovsmannen och hans arvingar, som inte kan överlåtas.

Det ankommer inte på lagutskottet att uttala sig om huruvida det av allmänt kulturpolitiska skäl är motiverat att införa ett avgifts- eller ersättningssystem som ger konstnärerna en andel i vad som inflyter vid yrkesmässig vidareförsäljning av konst. Utskottet vill emellertid erinra om att utskottet vid behandlingen av upphovsrättsliga frågor i andra sammanhang har ansett det angeläget att man från statsmakternas sida slår vakt om upphovsmännens ställning och därför tillstyrkt olika förslag till åtgärder som syftat till att stärka upphovsmännens rättigheter. Utskottet har därvid understrukit att det är en grundläggande förutsättning för litterär och konstnärlig verksamhet och därmed för kulturlivet i stort att upphovsmännen tillförsäkras möjligheter till ersättning för sina prestationer. I linje med sin tidigare inställning ser utskottet positivt på motionärernas förslag om att konstnärerna genom ett ersättnings- eller avgiftssystem skall få del i det ekonomiska utbytet av yrkesmässig konstförsäljning. Flertalet av de myndigheter och organisationer som yttrat sig i ärendet har också ställt sig bakom syftet med motionerna.

När det gäller den närmare utformningen av ett sådant system är dock remissinstanserna inte lika eniga. Upphovsrättsutredningen har – utan att anföra några synpunkter i sakfrågan – framhållit att utredningen kommer att ta upp spørsmålet om ersättning till konstnärer vid vidareförsäljning under den nu pågående etappen av utredningsarbetet. Andra remissinstanser förespråkar lösningar som inte bygger på upphovsrättslig grund. Enligt lagutskottets mening ger utredningen i ärendet inte underlag för ett ställningstagande från riksdagens sida till vilket alternativ som bör väljas. Om ett avgifts- eller ersättningssystem skall införas måste den närmare utformningen av det övervägas ytterligare. Härtill kommer att valet av lösning kan påverkas av resultatet av upphovsrättsutredningens överväganden om upphovsmännens rättigheter vid bibliotekslåning av litterära verk

och vid offentlig visning av konst. Som ovan berörts är inskränkningarna i upphovsmannens ensamrätt desamma vare sig det gäller vidare spridning eller offentlig visning av konstverk och litterära alster. Inskränkningarna bygger på tanken att utgivningen eller den första försäljningen av exemplar av verket konsumerar upphovsmannens spridnings- och visningsrätt till exemplaren. Skulle upphovsrättsutredningens överväganden i fråga om visningsersättningen leda fram till att upphovsmännen får ett inflytande i detta hänseende kan det te sig omotiverat att inte ge konstnärerna liknande rättigheter vid vidareförsäljning av konst.

En annan faktor som kan påverka bedömningen av hur ett avgifts- eller ersättningssystem vid vidareförsäljning av konst bör utformas är utvecklingen på det internationella planet. Sedan länge har det funnits ett gemensamt nordiskt intresse av rättslikhet när det gäller upphovsrätten och immaterialrätten i övrigt. Vidare har Sverige den uppfattningen att immaterialrättsliga frågor bör regleras i världsomfattande avtal så att samma skydd ges åt upphovsmän och andra rättighetshavare i alla länder, något som kommit till uttryck genom Sveriges anslutning till ett stort antal konventioner på området. Samtidigt är det ett starkt intresse från svensk sida av att så enhetliga regler som möjligt gäller i Västeuropa och att EG:s regler inte missgynnar oss. När det gäller den nu aktuella frågan är det inte bara intresset av att rättslikhet råder som gör sig gällande. Om utvecklingen i Västeuropa går mot att allt fler länder inför *droit de suite* kan det få betydelse för bedömningen av om vi bör välja en svensk särlösning som endast gäller den inhemska konsthandeln eller ett upphovsrättsligt avgiftssystem, som med Bernkonventionens regler ger svenska konstnärer rätt till ersättning även vid vidareförsäljning utomlands och utländska upphovsmän en ersättningsrätt här i landet. Också bedömningen av vilka konsekvenser en vidareförsäljningsavgift kan få för den svenska handeln med konst är beroende av utvecklingen i andra länder. Skulle avgifter vid vidareförsäljning av konst bli en mera allmän företeelse i Västeuropa torde man inte behöva hysa sådana farhågor som konsthandeln yppat i sina remissyttranden för att konstförsäljningen skulle förläggas utomlands.

Det anförda leder utskottet till den uppfattningen att regeringen sedan upphovsrättsutredningen framlagt resultatet av sitt arbete i fråga om en vidareförsäljningsavgift bör ta upp spörsmålet i hela dess vidd till närmare prövning. Utskottet förordar att riksdagen med anledning av motionerna som sin mening ger regeringen till känna vad som sålunda anförts.

Stockholm den 8 november 1988

På lagutskottets vägnar

Rolf Dahlberg

Närvarande: Rolf Dahlberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inger Hestvik (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Gunnar Thollander (s), Hans Rosengren (s), Ewy Möller (m), Bengt Harding Olson (fp), Elisabeth Persson (vpk), Elisabet Franzén (mp), Lena Boström (s) och Karin Starrin (c).